

ÇOCUKLARIN ÇEVİRİMİÇİ ORTAMDA KORUNMASINA YÖNELİK HUKUKİ YAKLAŞIMLAR

Begüm Nur ÖZDEMİR¹

Geliş Tarihi / Received Date: 07.12.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.03.2024

Review Article / İnceleme Makalesi

Özet

Gelişen teknoloji ile toplumda internet kullanımının yükselişi sonucunda, internet ortamında yapılan ve sayısız kişiye ulaşabilen yayınların yol açtığı mağduriyetler ve ihlaller de artmaktadır. İnternet ortamı, özellikle çocuklar için kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ve istedikleri bilgiye kolayca erişebilecekleri bir alan sunma potansiyeline sahiptir. Çocuklar bu alanı kullanırken, birtakım temel haklara saygı gösterilmesi ve çevrimiçi ortamın bu hak ve sorumluluklara uygun bir şekilde kullanılması için bazı hukuki düzenlemelerin yapılması zorunluluk arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, çocukların çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı korunmalarını sağlamak adına kullanılan hukuki yaklaşımların incelenmesi, daha güvenilir bir çevrimiçi ortam için öneriler getirilmesidir. Literatür taramasının yöntem olarak kullanıldığı makalede; uluslararası ve ulusal literatür formel yollarla toplanarak analiz edilmiş ve içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak; internetin çocuklar üzerindeki etkileri üzerinde durulmuş, devamında internet ortamında görülebilecek risk türlerinden, çocukların çevrimiçi ortamda korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası hukuki dayanaklar ile yaklaşımlar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İnternet, Çocuk Hakları, Çocuğun Cinsel İstismarı, İnternet Riskleri, Bilişim Suçları.*

¹ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Bilişim Uzman Yardımcısı, begumnurozdemirr@gmail.com ,
ORCID: 0000-0001-7267-6964

LEGAL APPROACHES ON CHILD ONLINE PROTECTION

Abstract

As a result of the increase in the use of the internet in society with the developing technology and the publications made on the internet that can reach countless people, victimisation and violations occur. The internet environment, especially for children, has the status of a free space where they can express themselves as they wish and access the information they want whenever they want, just like in real life. While children use this area, it has become necessary to comply with certain fundamental rights just like in real life and to make certain legal arrangements for the use of the online environment according to these rights and responsibilities.

The aim of this article is to examine the legal approaches used to protect children against the dangers they may encounter online and to make suggestions for a safer online environment. In the article where literature review was used as a method; international and national literature was collected and analysed by formal means and content analysis was performed. In the study, firstly, the effects of the internet on children were emphasised, then national and international legal bases and approaches for the protection of children in the online from the types of risks that can be seen in the internet environment were examined.

Keywords: *Internet, Children Rights, Child Sexual Abuse, Risks Of Internet, Cyber Crimes.*

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte; internette çocukların ve gençlerin fazla zaman geçirdiği ve çevrimiçi olarak geçirilen sürenin, olumlu ya da olumsuz etkilerinin yansımalarının olduğu görülmektedir. Çevrimiçi ortam; çocuklara daha hızlı öğrenme, ödevlerini yapma, oyun oynama, sosyalleşme gibi daha birçok fırsat sağlarken aynı zamanda çevrimiçi ortamda geçirilen zamanın sonuçlarının orada geçirilen saatin sayısından daha önemli olduğunu da ortaya koymaktadır (Unicef, 2017). Çünkü internet ucu bucağı olmayan bir ortamken, çocukların eriştiği alanlar, her zaman onların haklarını, güvenliklerini ve yetişmelerini dikkate alarak tasarlanmamıştır.

Dijital ortamda çocuk haklarının korunması için çocukların çevrimiçi ortamda güvenliğinin sağlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması ve çocuklara yönelik potansiyel risklerin en aza indirilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. Evde ebeveynlerin ve bakıcıların rehberliği, okulda öğretmenlerin rehberliği çocukların daha güvenli çevrimiçi deneyimler yaşamasında oldukça önemli ve destekleyici olarak görülmektedir. Bahse konu rehberlik; çocukların dijital dünyalarında gezinmelerine yardımcı olmayı, çocuklarla çevrimiçi deneyimleri hakkında iletişim kurabilmeyi, onları çevrimiçi zararlardan kaçınma konusunda eğitmeyi ve tehlikeli durumlar söz konusu olduğunda çocukları desteklemeyi içermektedir.

Dijital dünya, çocuklar da dahil olmak üzere kullanıcıların dikkatini çekmek ve daha fazla zaman geçirmelerini sağlamak için tasarlanmış daha geniş kullanıcı kitlelerine ulaşılabilen çevrimiçi deneyimleri içermektedir (ITU, 2020). Bahse konu çevrimiçi deneyimler, çocukları internet üzerindeki konusu suç teşkil eden yasadışı ve zararlı içeriklere maruz kalma riskiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu nedenle, çocukların güvenliği ve sağlıklı gelişimi için etkili ebeveyn denetimleri ve çevrimiçi güvenlik önlemleri potansiyel çevrimiçi risklerden korunmak için oldukça önem taşımaktadır.

Bu makalede, çocukların çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecekleri potansiyel tehlikelere karşı korunmalarını amaçlayan hukuki yaklaşımlar incelenmekte ve daha güvenilir bir çevrimiçi ortam için öneriler sunulmaktadır. Çalışmanın amacı; günümüzde çocukların dijital dünyada karşı karşıya kaldıkları mağduriyetleri ve bu durumun beraberinde getirdiği riskleri anlamak, bu riskleri etkili bir şekilde azaltmak ve çocukların çevrimiçi ortamlarda daha güvenli bir yaşam sürmelerini

sağlamak üzerine katkılar sağlayabilmektir. Bahse konu noktalara odaklanan bu çalışma, çocukları dijital risklerden korumak adına daha etkili stratejilerin belirlenmesi ve bu konudaki farkındalığın artırılması, gelecek nesillerin çevrimiçi dünyada sağlıklı ve güvenli bir şekilde büyümelerine katkıda bulunabilme amacı taşımaktadır.

Çalışmada, uluslararası ve ulusal düzeydeki literatür, sistemli bir şekilde taranarak çocukların çevrimiçi ortamda karşılaştıkları tehlikeleri anlamaya ve bu tehlikelere karşı geliştirilen hukuki yaklaşımları analiz etmeye odaklanılmaktadır.

İlk olarak, internetin çocuklar üzerindeki etkileri ele alınacak ve devamında çevrimiçi ortamda ortaya çıkabilecek risk türleri incelenecektir. Ardından, çocukların çevrimiçi ortamda korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası hukuki dayanaklar ile yaklaşımlar detaylı bir şekilde irdelenecektir. Bu çalışma, çocukların çevrimiçi ortamda güvenliğini artırmak amacıyla kullanılan hukuki araçları anlamak ve değerlendirmek isteyen araştırmacılara ve eğitimcilere yöneliktir. Çalışmanın kapsamı; çocukları çevrimiçi tehlikelerden koruma konusundaki önemli hukuki yaklaşımları anlamayı hedeflemektedir.

1. İNTERNETİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günümüzde, internetin çocuklar üzerindeki etkileri, özellikle sosyal medyanın yükselişi ile birlikte büyük bir önem kazanmıştır. Çocukların dijital dünyayla erken yaşta tanışmaları, sosyal medyanın onların yaşam biçimini derinlemesine etkilemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak ve değerlendirmek hem ebeveynler hem de eğitimciler için kritik bir konu haline gelmiştir (UNESCO, 2016).

İnternet, çocukların yaşamlarını büyük ölçüde etkileyen bir araç haline gelmiştir. Öncelikle, bilgi erişimi ve öğrenme olanakları açısından internet, çocuklara geniş bir bilgi yelpazesi sunarak eğitimlerini desteklemektedir. Ancak, bu eğitici içeriklerin yanı sıra, internet; aynı zamanda çocukları zararlı içeriklere veya bağımlılık yapıcı oyunlara yönlendirebilecek bir platform olarak da karşımıza çıkmaktadır (American Psychological Association, 2023). Sosyal bağlantılar ve iletişim konusunda internet, çocukların arkadaşlarıyla daha kolay bir şekilde etkileşim kurmalarını sağlarken, çevrimiçi tehlikelere yani zararlı içeriklere maruz kalmalarına ve bağımlılık geliştirmelerine neden olabilmektedir (Bessant, C., 2018: 13).

Çocukların interneti güvenli bir şekilde kullanabilmeleri için toplumun birlikte çalışması ve farkındalığın artırılması büyük önem taşımaktadır (ITU, 2020). Bilinçli bir internet kullanımı; ebeveynlerin, eğitimcilerin ve toplumun ortak çabalarıyla mümkün olabilecektir. Bu çabalar ile çocukların interneti güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanmalarını sağlayarak onların sağlıklı bir dijital dünyaya entegre olmalarına yardımcı olunacaktır (Bessant, C., 2018: 5). Bu noktada ebeveynler ve eğitimciler; çocuklara, internet kullanımı konusunda rehberlik etmeli ve çeşitli güvenlik önlemlerini alarak çevrimiçi ortamdaki hukuka aykırı ve zararlı içeriklerden çocuklarının korunmalarını sağlayacaklardır (OHCHR, 2021).

2. SOSYAL MEDYANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDE ETKİLERİ

Sosyal medyanın birincil etkilerinden biri, çocukların sosyal ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerdir (Sistek-Chandler, 2012: 81). Sosyal ağ platformları aracılığıyla gerçekleşen çevrimiçi iletişim, çocukların sosyal becerilerini şekillendirip, geliştirirken; yüz yüze iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Archer, C., 2019: 53). Sosyal medyanın sunduğu anlık iletişim imkanları, çocukların duygusal zenginliklerini anlamalarını zorlaştırmakta, bu da empati eksikliği gibi sorunlara yol açmaktadır. Sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkileri, sosyal ilişkilerinde meydana gelen belirgin değişimlerle öne çıkmaktadır (Mangold ve Faulds, 2009). Dolayısıyla; sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkileri, sosyal becerilerin zayıflaması ve duygusal gelişimde eksiklikler gibi olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilmektedir (Boyd ve Ellison, 2008).

Sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak ve yönetmek için etkili stratejiler geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Ebeveynler, çocuklarına dijital ortamlarda nasıl güvenli hareket edeceklerini öğretmeli ve çocuklarının online etkileşimlerini düzenli olarak takip etmelidirler. Aynı zamanda eğitim kurumlarının da öğrencilere dijital ortamlarda nasıl güvenli hareket edeceklerini öğretmeli ve çocuklarının online etkileşimlerini düzenli olarak takip etmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda, eğitim kurumları da öğrencilere dijital okuryazarlık konusunda rehberlik etmeli ve çevrimiçi etkileşimlerin olumlu bir şekilde yönetilmesine destek olmalıdırlar (Unicef, 2017).

Sosyal medya aynı zamanda çocuklara kültürel çeşitlilik, farklı dildeki içeriklere erişim, çocukların dünya genelindeki çeşitli kültürleri keşfetmelerine ve sosyal olmalarına olanak tanımaktadır (European strategy, 2022). Aynı zaman-

da; eğitici içeriklere kolayca erişim, eğitici videolar, interaktif oyunlar ve diğer öğretici içeriklerle birlikte, çocukların bilgi birikimlerini artırmalarına yardımcı olmaktadır. Önemli olan sosyal medyanın kullanılmaması değil; sosyal medya kullanımını sırasında ebeveynlerin içerikleri kontrol ederek ve bilinçlendirilerek kullanımının sağlanması olacaktır (Albayrak, 2020: 1221).

Sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte, çocuklar zamanlarını etkili bir şekilde yönetmede güçlük çekerken, özellikle aşırı kullanım ile birlikte; eğitim çalışmalarına ayrılacak zaman, fiziksel aktiviteler ve gerçek dünya etkileşimleri için yeterli zaman kalmamaktadır. Bu durum da dijital bağımlılık tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır (Yılmaz ve Güney, 2021: 488). Bununla birlikte; çocukların sosyal medya etkileşimleri, anonimlik ve uzaktan kolay iletişim imkanları nedeniyle siber zorbalığı ve buna bağlı olarak psikolojik problemleri de beraberinde getirmektedir (European strategy, 2022). Öte yandan, çocuklarının sosyal medyada mahremiyetlerini korumamanın tehlike arz ettiğinin farkında olmamaları sonucu bu bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçme riski de artmaktadır. Ayrıca, sosyal medyanın aşırı kullanımı, odaklanma problemlerine ve sosyal izolasyon gibi olumsuz sonuçlara da sebep olabilmektedir (Steinberg, S. B., 2017: 839).

Tüm bunların sonucunda, sosyal medya çocuklar üzerinde hem tehdit hem de fırsat barındıran bir ortam sunmaktadır. Ebeveynler ve eğitimciler, çocukları bu dijital dünyada korumak ve onlara olumlu deneyimler sunmak için aktif bir rol oynamalı, dijital okuryazarlık ve güvenli internet kullanımı konusunda bilinçlendirmeyi teşvik etmelidir (Unicef, 2017).

3. İNTERNET ORTAMINDA GÖRÜLEBİLEN BAŞLICA RİSK TÜRLERİ

Çocuklar, çevrimiçi içeriğin hem tüketicisi hem de üreticisi olup, bazıları riskli ve zararlı olan davranışlara karşı merak geliştirmektedir. Çevrimiçi ortamda çocukların karşılaşılabileceği en yaygın riskler; yalan haberler ve yanlış bilgilerin yayılması, siber zorbalık, uygunsuz içeriklerle karşılaşma, radikalleşme (aşırılılaşma), çevrimiçi bakım, çocukların cinsel istismar içeriklerine maruz kalması, gizlilik ihlali ve kimlik hırsızlığı, aşırı ekran süresi ve cinsel içerikli mesajlaşma şeklinde sıralanabilmektedir (Unicef, 2017).

Çocukların çevrimiçi güvenliği; yalan haberler ve dezenformasyon, siber zor-

balık ve siber saldırılar, çevrimiçi radikalleşme ve uygunsuz içerik gibi önemli risklerle karşı karşıya olduğu günümüzde büyük bir endişe kaynağıdır. Çocuklar, internet üzerinde yanlış bilgilere ve dezenformasyona, psikolojik veya cinsel zorbalık içeren siber saldırılara, uygunsuz ve konusu suç teşkil eden içeriklere maruz kalabilmektedirler (Unicef, 2021). Bahse konu riskler, çocukların zihinsel ve duygusal sağlığını ciddi şekilde etkilemekte ve güvenli bir çevrimiçi deneyim yaşamalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenlerle; eğitimcilerin, ebeveynlerin çocuklara çevrimiçi güvenlik konusunda bilinçli olmaları ve çocuklara potansiyel risklerle mücadele kapsamında destek sağlamaları oldukça önemlidir (ITU, UNESCO: Broadband Commission. 2019). Ayrıca; çocukların güvenilir bilgilere erişmelerini sağlamak ve çevrimiçi ortamda güvenli bir ortam oluşturmak için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir (ITU, 2020).

Dünyadaki mevcut durumda, çocukların çevrimiçi güvenliği ve potansiyel risklerle mücadelede bir dizi önlem ve strateji uygulanmaktadır. İnternet kullanımının aşırılığa kaçtığı günümüzde; hükümet düzenlemeleri ve yasal çerçeveler, uluslararası iş birliği ve sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu, teknoloji şirketlerinin önlemleri, ailelerin bilinçlendirilmesi, eğitim kurumlarının programları gibi uygulamalar, çocukların daha güvenilir çevrimiçi deneyim yaşamaları için mevcut durumda alınan önlemlerdir (UNESCO, 2016).

Dijital dünyadaki potansiyel risklerden çocukları korumak için dünya genelindeki uygulamalara ek olarak; eğitimcilere, öğretmenlere, çocuk ve gençlerle çalışanlara; yaş grubu, yaşanılan bölge durumu, inanış ve kültüre göre farklılaştırılmış eğitimler verilerek çocuğun risklerle mücadelesinde destek sağlanmalıdır. İnternete erişimde güvenlik duvarları üzerinden ebeveyn kontrolünün yanı sıra, okul veya eğitim kurumlarındaki teknolojik ve dijital imkânlar dâhilinde uygunsuz içeriğe erişimi engelleyecek önlemler almaları ve dünya genelinde uygunsuz içerikle mücadelede teknolojiyi ve yasal çerçeveyi daha kapsamlı hale getirilmesi amaçlanmalıdır.

4. ÇEVİRİMİÇİ ORTAMDA ÇOCUK İSTİSMARIYLA MÜCADELEDE ULUSLARARASI TEDBİRLER

İnternet ortamında çocukların maruz kaldığı suçlarla mücadele noktasında, teknik imkanlar doğrultusunda uluslararası alanda farklı uygulama biçimleri ve konusu suç teşkil eden içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi ted-

birlerine yönelik çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda; uluslararası alanda çevrimiçi çocuk istismarı genel anlamda önemli bir suç olarak kabul edilmekte ve bu suçla mücadelede hızlı tedbirler alınması oldukça önemli bir husus olarak görülmektedir. Örneğin; Fransa'da, internet ortamında meydana gelen suçlarda internette ifade özgürlüğünü garanti altına almaktan sorumlu bağımsız bir idari makamın gözetimi altında içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi tedbirlerinin uygulanacağı karma sistem öngörülmüştür (Fransa Dijital Ekonomi Kanunu, 2004). ABD gibi ülkelerde ise; internet aktörlerinin herhangi bir idari/adli karar olmaksızın çevrimiçi çocuk istismarı ve çocuk pornografisinde kendiliğinden özel sorumlulukları söz konusu olmaktadır (ABD Çocukları İnternette Koruma Kanunu, 2000).

İnternet içerik düzenlemelerinde uluslararası iş birliği önemli bir yere sahiptir. Bu iş birliklerinden bir tanesi de INHOPE (International Association of Internet Hotlines)'dur. INHOPE, internet içerik ihbarlarını almakta, içeriği incelemekte, içeriğin nerede barındırıldığını tespit etmekte, ülke içinde barındırılan içerikler için adli mercilere, bazı ülkelerde yasal düzenlemelere bağlı olarak içeriğin çıkarılması için yer sağlayıcılar ve söz konusu internet sitesi ya da içeriklerin erişime engellenmesi için erişim sağlayıcılara durumla ilgili bilgi vermektedir (Bozkurt, 2012: 61).

Birliğin üyeleri şu an için 40 ülkede faaliyet gösteren 52 ihbar merkezinden oluşmakta ve çocukların cinsel istismarı ve ırkçılık ile ilgili yasa dışı içeriklerle internet ortamında mücadele etmekte ve bu konuda üye ülkelerle ortak hareket etmektedir. Türkiye'den BTK Bilgi İhbar Merkezi İhbarWeb de 18/05/2011 tarihinde Litvanya'nın başkenti Vilnius'da gerçekleşen INHOPE Genel Kurulu'nda yapılan oylama neticesinde INHOPE birliğine üye olmuştur. INHOPE'un Interpol ile iş birliği neticesinde ilgili ihbar Interpol aracılığıyla ülkelerin polis teşkilatlarına iletilebilmektedir. Bunun dışında Interpol konu ile ilgili çalışmalarına çok önceleri başlayarak, iş birliği kapsamında da tüm dünyaya ulaşmaya çalışmakta ve özellikle çocuk pornografisi ile ilgili mücadelesini sürdürmektedir (INHOPE, 2023).

Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı ile ilgili olarak kabul edilen kısıtlayıcı tedbirler, teknik imkânlarla ve bu tür tedbirleri emretme yetkisine sahip makama bağlı olarak, suç teşkil eden içeriğin çıkarılmasının yanı sıra erişimin engelleme tedbirlerini de içermektedir. Bu tür tedbirlerin uygulanma biçiminde önemli

farklılıklar olduğu söylenmektedir. Fransa, internet alanında yetkili polis departmanının, internette özgürlüğü garanti altına almaktan sorumlu bağımsız bir idari makamın gözetimi altında, çocuk pornografisine ilişkin cezai suçlarla ilgili sakıncalı içerik için erişimin engellenmesi veya içeriğin çıkarılması önlemleri alabileceği karma bir sistem benimsemiştir (Çakır vd., 2014: 76).

Çocuk istismarıyla mücadelede uluslararası iş birliği, çeşitli platformlar aracılığıyla güçlenmekte ve etkili çözümlerin bulunmasına katkı sağlamaktadır. INHOPE gibi uluslararası organizasyonlar, çocuk istismarı içeriklerinin tespiti ve engellenmesinde önemli bir rol oynayarak ülkeler arası iş birliğini artırmaktadır. Ancak, ülkeler arasında çocuk istismarıyla mücadelede benimsenen stratejilerde önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Her ülke, kendi iç hukuki düzenlemelerine uygun olarak çeşitli tedbirler almakta ve çocukları koruma yolunda özelleşmiş stratejiler geliştirmektedir (INHOPE, 2023).

Çocuk istismarıyla mücadelede, özellikle ABD gibi ülkelerde, internet aktörleri önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Bu sorumluluk, yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda sektör içindeki etik standartların vurgulanmasıyla da desteklenmektedir. İnternet şirketleri, çocuk istismarı ve çocuk pornografisiyle mücadelede kendiliğinden özel sorumluluklar alarak, çocukların çevrimiçi ortamda güvenli bir şekilde bulunmalarına katkı sağlamaktadır. Yasal düzenlemeler ile alınan tedbirlerin tek başına yeterli olmayacağı kullanıcıların da internetin bilinçli ve güvenli kullanımı konusunda farkındalıklarının artırılması gerektiği bilinciyle birçok ülkede bilinçlendirme çalışmalarına öncelik verilmektedir (Çakır vd., 2014: 74).

Bu kapsamda; Avrupa'da bilinçlendirme çalışmaları daha çok iş birliği çalışmaları ve Çocuklar için Daha İyi Bir İnternet (Better Internet For Kids) Programı ekseninde devam etmektedir. ABD de Google, Apple ve Microsoft gibi bilişim firmalarının birçoğu çocuk ve ailenin çevrimiçi ortamda korunmasına dair bilinçlendirme ve farkındalık merkezleriyle iş birliği çalışmaları yapmakta ve içerikler üretmektedirler (Çubukcu vd., 2013: 6).

ABD'de bilinçlendirme çalışmaları daha çok 'dijital vatandaşlık ve dijital okur-yazarlık' kavramları üzerinden ilerlemektedir. Google ve Microsoft bu konuda içerikler üretmekle birlikte çevrimiçi ortamda sunulan pozitif içerikler ve e-öğrenme modülleri üzerine Commonsense Media ve i-SAFE gibi kuruluşlar, dijital vatandaşlık eğitim materyalleri hazırlayarak bu materyaller çeşitli okulla-

rın ders müfredatlarına adapte edilmektedir. Bu materyaller, internetin güvenli kullanımını, dijital iletişim, siber zorbalık, internette gizlilik, dijital itibar ve bilgi okur-yazarlığı gibi konu başlıklarını kapsamaktadır (Better Internet for Kids, 2020).

Avrupa'da ise bilinçlendirme çalışmaları daha çok INSAFE (European Safer Internet Network) ağı çerçevesinde yürütülmektedir. INSAFE de INHOPE gibi Avrupa Birliği destekli Güvenli İnternet Programı çerçevesinde sivil inisiyatif olarak kurulmuştur. Bugün INSAFE, 27'si Avrupa Birliği ülkelerinde, İzlanda, Norveç ve Rusya'da dâhil 30 Güvenli İnternet Merkezi'ni kapsamaktadır (Bayzan, 2014: 525). Güvenli İnternet Merkezleri'nin birçoğu bilinçlendirme merkezi ve yardım merkezlerinden oluşmaktadır. Bilinçlendirme merkezleri çocuklara, gençlere, ebeveynlere ve öğretmenlere internette nasıl güvenli kalacakları yönünde bilgi ve tavsiyeler vermekte, yardım merkezleri de çocuk ve gençlerin çevrimiçi ortamda karşılaştıkları problemlere ilişkin çözüm yöntemleri sunan bir yapıda çalışmaktadır. Ayrıca, INSAFE ağı tarafından her yılın şubat ayında organize edilen Güvenli İnternet Günü (GİG) 2004 yılından bu yana dünyada 130'dan fazla ülkede kutlanmaktadır. Ülkemizde de 2010 yılında Güvenli İnternet Günü etkinlikleri yapılmaya başlanmıştır (Better Internet for Kids, 2020). Ayrıca ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalara INSAFE sayfasında da yer verilmektedir.²

Yasa dışı içeriklerle mücadelenin yanı sıra internet kullanıcılarının zararlı olarak adlandırdığımız negatif internet içeriğinden korunmasında üç temel önlemden bahsedebilmektedir. Bunlar; kullanıcı cihazlarına yüklenen filtreleme programları, Türkiye özelinde kullanılmakta olan ve erişim sağlayıcılar tarafından ücretsiz olarak sunulmakta olan merkezi bir filtreleme sistemi olarak da adlandırabileceğimiz Güvenli İnternet Hizmeti (GİH) ve son olarak da internetin güvenli kullanımına yönelik farkındalık oluşturma ve bilinçlendirme çalışmalarıdır.

Her ne kadar filtreleme ve içeriğe erişimin engellenmesi önleyici bir tedbir olsa da bunları aşma yöntemleri de bulunduğu keskin bir çözüm değildir. İnternetin zararlı içeriklerine ve risklerine karşı başta çocuklar olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Önleyici tedbirleri kullanmakla birlikte bilinçlendirme çalışmalarıyla bu konuda toplumda bir kültür oluşmasını sağlamak en önemli çözümlerden biridir.

2 Güvenli İnternet Günü detayları için bakınız: <https://www.saferinternetday.org/web/turkey/sid> (23.11.2023)

5. ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDE ÇEVİRİMİÇİ KORUMA: ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Çocukların çevrimiçi ortamda korunmasına yönelik internet ortamına müdahaleler cezai yaptırımları ile birlikte önleyici tedbirler ve bilinçlendirme programlarıyla da desteklenmektedir. Çocukları internet ortamındaki risklere karşı koruma amacı güden yasal düzenlemeler, toplumun genel güvenliği ve çocukların sağlıklı gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır (OHCHR, 2021).

5.1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (Convention on the Rights of the Child, UNCRC) (ÇHS) çocukların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal, sağlık ve kültürel haklarını belirleyen uluslararası bir insan hakları sözleşmesi olup küresel etkilere sahiptir. Bu sözleşme; ulusal mevzuata göre daha erken yaşta reşit olma yaşı elde edilmediği sürece, çocuğu on sekiz yaşın altındaki herhangi bir insan olarak tanımlamaktadır (Unicef, 2021).

BM tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların korunmasına yönelik uluslararası alanda kabul gören temel bir metindir (Cocukhaklari, 2011).³ Türkiye'nin 14/09/1990 tarihinde imzaladığı bu sözleşme, 27/01/1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca BM, sözleşmenin çocukların cinsel istismarı ve sömürülmesi alanlarındaki uygulamasını daha etkin bir hale getirmek amacıyla 25/05/2000 tarihinde Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü kabul etmiştir⁴. Bu Protokolü Türkiye 08/09/2000 tarihinde imzalamış ve 09/05/2002 tarih ve 4755 sayılı Kanun ile uygun bulunan Protokol Türkiye için 28/06/2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Unicef, 2021).

Yargıtay, çocuk pornografisi ile ilgili kararlarında “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Protokole” atıfta bulunarak uyuşmazlıkların çözülmesinde fayda-

3 Sözleşme, kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşının altındaki tüm bireyleri sözleşmenin uygulaması bakımından çocuk olarak kabul etmektedir. Sözleşme, çocuklara yaşam, kendi ad ve kimliğine sahip olma, kendi ailesi tarafından yetiştirilme gibi temel haklar ile ve her türlü istismardan ve sömüründe korunma gibi hakları tanımaktadır. Devletleri çocukların menfaatine en uygun yasal, idari, sosyal ve eğitimsel tedbirleri almakla yükümlü kılan Sözleşmeye detaylı olarak bakmak için bakınız (Cocukhaklari, 2011).

4 Protokol, Birleşmiş Milletlerin 25 Mayıs 2000 tarih 54/263 sayılı Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve 18 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol, suçların tanımını, devletlerin bu suçlarla mücadeleye ilişkin uluslararası iş birliğini, devletlerin yargılama yetkisini, suçluların iadesini ve ceza yargılamasında gözetilmesi gereken ilkeleri düzenlemiştir. Protokolün tam metni için bakınız: (Cocukhaklari, 2011).

lanılmaktadır. Konuyla ilgili diğer uluslararası nitelikteki sözleşme ise, Avrupa Konseyi'nin Siber Suçlar Sözleşmesidir⁵ (Siber Suçlar Sözleşmesi, m.9 f.2) (Coe, 2011). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile paralel olarak anılan Sözleşmenin 9'uncu maddesine göre çocuk, "18 yaşından küçük kişi" olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında; "bilgisayar sistemleri üzerinden çocuk pornografisinin dağıtılmasını, üretilmesini, sunulmasını, erişim sağlanmasını, yayılmasını ve her türlü çocuk pornografisi içeriğinin bilgisayar sisteminde ya da bilgisayar verilerinin saklandığı herhangi bir cihazda bulundurulmasını" yasaklamaktadır.

Dünya çapında çocuklara yönelik istismar ve istismarın önlenmesine yardımcı olmak amacıyla, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2000 yılında ÇHS'ye ilişkin iki ihtiyari protokol kabul etmiştir:

- Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İsteğe Bağlı Protokol⁶
- Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılımına İlişkin İsteğe Bağlı Protokol⁷

2014 yılında ise; çocukların şikâyetlerini doğrudan Çocuk Hakları Komitesine iletilmesine olanak tanıyan iletişim prosedürlerine ilişkin üçüncü bir ihtiyari protokol kabul edilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan komite, bağımsız uzmanlardan oluşturulmuş olup aynı zamanda yukarıda sözü edilen protokollerin de uygulanmasını denetlemektedir.

Her yetişkinin, çocukların kendilerini ifade etme, iletişim kurma ve eğitim alma haklarını güvence altına alma sorumluluğu olduğu açıktır. İnternetin çocuklar için giderek daha kullanışlı hale gelmesiyle birlikte, çocukların dijital ortamlarla ilgili haklarının korunması da büyük önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi; çocuk haklarını koruma sözü vermektedir. Bu kapsamda; biri (ABD) dışındaki tüm eyaletler bu belgeyi onaylamıştır ve dolayısıyla yasal olarak bu belgeye tabi olmaktadır (ITU, 2020). Sözleşme, çocukların⁸ kim olduğunu, haklarını ve hükümetlerin sorumluluklarını açıklamaktadır. Bu sözleşme kapsamında tüm çocukların haklarının birbiriyle bağlantılı olduğu,

5 Türkiye, 10/11/2010 tarihinde Sözleşmeyi imzalamış; ancak henüz onaylamamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun elli dördüncü oturumunun A/RES/54/263 sayılı kararı: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-salechildren-child> (22.11.2023)

6 Genel Kurul kararı A/RES/54/263: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optionalprotocol-convention-rights-child-involvement-children> (22.11.2023)

7 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 44/25 sayılı kararı: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (22.11.2023)

8 ÇHS'de çocuklar 18 yaşın altındakiler olarak tanımlanmaktadır.

tüm hakların eşit derecede önemli olduğu ve çocuklardan asla alınamayacak haklar olduğu ifade edilmektedir. Sözleşmede yer alan dört genel yol gösterici ilke şunlardır:

- “Hiçbir çocuğa her ne sebeple olursa olsun haksızlık yapılmamalıdır.”
- “Yetişkinler karar verirken kararlarının çocukları nasıl etkileyeceğini düşünmelidirler. Tüm yetişkinler çocuklar için en iyi olanı yapmalıdır.”
- “Her çocuğun hayatta kalma hakkı vardır. Hükümetler çocukların hayatta kalmalarını ve mümkün olan en iyi şekilde gelişmelerini sağlamalıdır.”
- “Çocuklar kendilerini etkileyen konularda özgürce görüşlerini belirtme hakkına sahiptir. Yetişkinler çocukları dinlemeli ve ciddiye almalıdır.”

Çocukların, çocuk haklarının yorumlanmasına ve uygulanmasına rehberlik etmektedir (BM 25. Genel Yorumu, 2021). Ayrıca; ÇHS’ de belirtilen tüm hakların çevrimiçi dünyada da geçerli olduğunu tanımlanmaktadır. Bu kapsamda; ayrımcılık yapmama hakkı yani taraf devletlerin tüm çocukların dijital ortama kendileri için anlamlı olacak şekilde eşit ve etkili erişime sahip olmalarını sağlamasını gerektiğini; dijital ortamın sağlanması, düzenlenmesi, tasarlanması, yönetimi ve kullanımına ilişkin tüm eylemlerde her çocuğun yüksek yararı temel düşüncesi olması gerektiğini; dijital cihazların kullanımı zararlı olmaması ve çocuklar arasındaki veya çocuklarla ebeveynleri veya bakıcıları arasındaki kişisel etkileşimlerin yerini almayacak şekilde olması gerektiğini; çocuklar, dijital ortamın kendilerini etkileyen konularda seslerinin duyulması açısından kendilerine çok önemli fırsatlar sunması gerektiği hususlarında sözleşme ile birlikte önemli haklar sunulmaktadır (BM 25. Genel Yorumu, 2021).

Teknolojinin bu denli gelişmesi ile birlikte; gizlilik hakkı daha da önem arz eder hale gelmektedir. Çocukların mahremiyetine yönelik tehditler; kamu kurumları, işletmeler ve diğer kuruluşlar tarafından veri toplanması ve işlenmesinin yanı sıra kimlik hırsızlığı gibi suç teşkil eden faaliyetlerden de kaynaklanmaktadır (OHCHR, 2021). Çocukların kendi faaliyetleri ve aile üyelerinin, akranlarının veya diğer kişilerin faaliyetleri, örneğin; görüntülerinin çocuğa zarar vermek isteyen ebeveynler veya yabancılar tarafından paylaşılması, onları riske atabilmektedir. Sözleşme kapsamında yer alan taraf devletlerin; mahremiyet ve veri koruma mevzuatını düzenli olarak gözden geçirmesi ve uygulamaların çocukların mahremiyetinin kasıtlı ihlallerini veya kazara ihlallerini önlemesini sağlaması gerekmektedir (Unicef, 2021).

5.2 BM 25 Sayılı Genel Yorumu

Çocuk Hakları Komitesi⁹, 2021 yılında çocukların dijital haklarının korunmasına ilişkin rehberlik sağlamak üzere dijital ortamdaki çocuk haklarına ilişkin 25 sayılı Genel Yorumu¹⁰ kabul etmiştir (Unicef, 2021). Çevrimdışı dünyada olduğu gibi dijital ortamda da her çocuğun haklarına saygı duyulmalı, korunmalı ve hakları yerine getirilmelidir. Dijital teknolojilere anlamlı erişim, çocukların medeni, siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal haklarının tümünü hayata geçirmelerini desteklemektedir. ÇHS, çocuk haklarının genel ilkeleri olarak kabul edilen 54 maddeden oluşmaktadır.

Tablo 1. Çocuk Hakları Sözleşmesinin Genel İlkeleri

AYRIMCILIK YAPMAMA	Taraf Devletlerin tüm çocukların dijital ortama kendileri için anlamlı olacak şekilde eşit ve etkili erişime sahip olmalarını sağlamasını gerektirmektedir.
ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI	Dijital ortamın sağlanması, düzenlenmesi, tasarlanması, yönetimi ve kullanımına ilişkin tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak dikkate alınmalıdır.
YAŞAM, HAYATTA KALMA VE GELİŞME	Dijital cihazların kullanımı zararlı olmamalı ve çocuklar arasındaki veya çocuklarla ebeveynleri veya bakıcıları arasındaki kişisel etkileşimlerin yerini almamalıdır.
ÇOCUKLARIN GÖRÜŞLERİNE SAYGI	Taraf Devletler, dijital ortama ilişkin çocuk haklarına ilişkin mevzuat, politika, program, hizmet ve eğitimler geliştirirken tüm çocukları dahil etmeli, onların ihtiyaçlarını dinlemeli ve görüşlerine gereken ağırlığı vermelidir.

Kaynak: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (22.11.2023).

BM 25 sayılı Genel Yorumu; dijital ortamdaki çocuk haklarına ve gerçek hayatta olan hakların dijital ortamda da aynı şekilde olması gerektiğini beyan et-

9 Çocuk Hakları Komitesi çalışmaları için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc> (22.11.2023)

10 Dijital ortamla ilgili olarak çocuk haklarına ilişkin 25 sayılı Genel Yorum tam metni için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021childrens-rights-relation> (22.11.2023)

mektedir. Çocuklara yönelik şiddet, aile ortamı ve alternatif bakım, özel durumdaki çocuklar, eğitim, oyun, dinlenme hakları bahse konu yorumda oldukça geniş bahsedilmektedir. 2021 yılında çıkan bu yorumla, internet ortamında çocukların haklarına önem verilmesi gerektiği ve ebeveyn, okul, aynı zamanda işletmecilerin ve hükümetlerin de yükümlülüklerinin olduğu vurgulanmaktadır. İşletmeler; çocuk haklarına saygı göstermesi ve çocukların dijital ortama ilişkin haklarının kötüye kullanılmasını önlemesi ve çözüme kavuşturmasının öneminden söz etmektedir.

Bahse konu yorumda; işletmelerin, çevrimiçi ağlarının veya çevrimiçi hizmetlerinin; mahremiyet ve korunma hakları da dahil olmak üzere çocuk haklarının ihlaline veya ihlaline neden olacak veya katkıda bulunacak şekilde kullanılmasını önleme ve çocuklara, ebeveynlere ve bakıcılara hızlı ve etkili çözümler sağlama yükümlülüğü bulunmakta olduğu vurgulanmaktadır (Coe, 2018). Hükümetlerin; işletmelerin uyumluluğunu sağlamak amacıyla mevzuat, düzenleme ve politikaları geliştirmek, denetlemek, uygulamak ve değerlendirmek için gerekli önlemlere ihtiyacı olduğunun; ayrıca, işletmeleri çocukların güvenli ve faydalı dijital faaliyetlerini desteklemek için kamuya açık bilgi, erişilebilir ve zamanında tavsiyeler sağlamaya teşvik etmeleri gerektiği ifade edilmektedir (OHCHR, 2021).

Livingstone ve Stoilova (2021), çevrimiçi riskin iki değişken çerçevesinde çeşitli boyutları tanıyan bir sınıflandırmasını önermekte olup bunlar; çocuğun dijital ortamdaki konumu ve riskin doğası kavramlarıdır. Bunlardan ilki; potansiyel tehdidin kaynağıyla ilgiliyken, “4C”ler olarak nitelendirilen “içerik, iletişim, davranış ve sözleşme” kavramlarından biri olarak tanımlanmaktadır. “4C” nin, çocuklara yönelik farklı çevrimiçi risk tiplerini kategorize eden çeşitli kavramsal çerçevelerden biri olarak anlatılmaktadır (ITU, 2020). 4C sınıflandırması aynı zamanda saldırgan, cinsel ve değer riskleri arasında da ayırım yapmakta olup çocukların karşılaşabileceği çeşitli risklere ilişkin dengeli bir bakış açısının korunmasına yardımcı olmaktadır (Livingstone ve Stoilova, 2021).

Çocukların çevrimiçi ortamda korunmasında en önemli hususlardan birisi olan mahremiyet kavramı; BM Özel Raportörü'nün mahremiyet hakkına ilişkin raporu¹¹; çocuklar için tasarım ve varsayılan olarak yüksek düzeyde mahremiyet gerekliliğini ve çocuğun yüksek yararı ilkesini yinelemektedir. Çocukların Dijital

11 Raporun tamamını incelemek için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-privacy> (22.11.2023)

Haklarına İlişkin Küresel Gizlilik Meclisi Kararı¹²; çevrimiçi hizmet sağlayıcıların, çocuğun yüksek yararını gözetmeyi ve çocuk haklarına saygıyı hizmetlerin tasarımına entegre etmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda; AB Genel Veri Koruma Yönetmeliği'nde (GDPR)¹³, “Çocuklar, kişisel verilerinin işlenmesiyle ilgili riskler, sonuçlar ve güvenceler ile hakları hakkında daha az farkında olabilecekleri için, kişisel verileriyle ilgili olarak özel korumayı hak etmektedirler.” şeklinde ifade edilmiş olup, çocuklara ilişkin verilerin gizliliğinin oldukça önemli olduğu ve yüksek koruma gerektiği savunulmaktadır.

Çevrimiçi hizmetlerin kendi organizasyonlarını, ürünlerini ve çocuklara sundukları risk profilini etkileyebilecek özellikleri değerlendirme sorumluluğu olması gerektiği, hizmetin amacı ve iş modeli, kapsamı ve özellikleri, hizmetin risk profilini oldukça değiştirecektir. Birleşik Krallık'ın; çevrimiçi içeriklerin denetlenmesi üzerine çalışan kamu otoritesi Ofcom'un

(İletişim Ofisi) araştırmasının da belirttiği gibi; ağ oluşturmayı, popülerliği ve virallliği teşvik eden tasarım özellikleri, bilhassa riskli olarak nitelendirilmekte olup aşağıda yer verilmiştir (Ofcom, 2023):

- **Hızlı/grup ekleme:** Başkalarıyla bağlantı kurmayı veya başkalarının onlarla bağlantı kurmasını kolaylaştıran özellikler.
- **'Kabul edilme' eksikliği:** Çocukların ağlara eklenmesine veya çevrimiçi ağlarındaki kişilerle grup sohbetlerine reddetme seçeneği olmadan eklenmesine olanak tanıyan özellikler.
- **Öneri algoritmaları**
- **Sonsuz kaydırma gibi sürtünmeyi azaltan özellikler**
- **Popülerlik/değer metrikleri:** Değeri ölçen veya bağlayan ve aynı zamanda beklenti oluşturan özellikler çevrimiçi ortamda daha riskli davranışları teşvik edebilir.
- **Yetersiz yaş güvencesi**
- **Herkese açık profiller**

12 Kararın tam metni için bakınız: https://edps.europa.eu/system/files/2021-10/21-10-25-gpa-resolution-childrendigital-rights-final-adopted_en.pdf (20.11.2023)

13 GDPR tam metni için bakınız: <https://gdpr-info.eu/> (20.11.2023)

- **Çapraz platform hareketi:** Güvenlik önlemlerinin farklı olabileceği durumlarda çocukların bir platformdan diğerine geçmesini kolaylaştıran özellikler.

Çocuğun cinsel (istismarı ve) istismarı içeriği (CSAM) kavramına gelindiğinde ise; bir çocuğa yönelik cinsel taciz içeren ve/veya sömürücü eylemleri temsil eden içeriği ifade etmektedir (ITU, 2020). Bu suç tipine; yetişkinler tarafından çocuklara yönelik cinsel istismarın kaydedildiği içerikler de dahil olmakta olup, müstehcen davranışlara dahil olan çocukların görüntüleri ve çocukların cinsel organlarına ilişkin içerikler de dahil olmaktadır.

İnternet raporlama yardım hatları; herhangi bir kişinin veya kurumun yasa dışı veya zararlı olabilecek içerikleri bildirebilecekleri portallardır (Child helpline international, 2023). Bu portallar; çocukların cinsel istismarına yönelik içerikleri, çocukların cinsel amaçlarla yetiştirilmesini, yasa dışı uyuşturucu satan siteler vb. ile ilgili yasa dışı içerikleri bildirmek için oluşturulmuştur. İhbarlar, yardım hatlarına isimsiz olarak gönderilebilmekte ve eğitilmiş analistler tarafından incelenerek kategorilere ayrılmakta ve gerektiğinde kolluk kuvvetlerine bildirilmektedir (ITU, 2020).

Ulusal bir çocuk yardım hattı, çocuklara yönelik şiddetin bildirilmesinde ve mağdurlara gerçek zamanlı yardım sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Child helpline international, 2023). Eğitilmiş çocuk yardım hattı danışmanları, çocuk mağdurlara anında ve çoğunlukla hayat kurtarıcı yardım sağlayabilmektedir. Bu durum, ulusal çocuk yardım hatlarının tanıtılmasının ve ülkedeki her bireyin erişimine açılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ulusal çocuk koruma stratejisinin bir parçası olarak bu raporlama sistemi, danışmanlık ve geri bildirim mekanizmaları, çok disiplinli hizmet sağlayıcılarla bağlantılı olarak çocuklara yönelik çevrimiçi şiddete ilişkin raporlar alabilmesini gerektirmektedir (Child helpline international, 2023).

Çocuklara karşı çevrimiçi suçlara ilişkin yönlendirme mekanizmaları, ulusal çocuk koruma sistemlerine entegre edilerek kolluk kuvvetlerinin yanı sıra internet servis sağlayıcılarına da sorumluluk yüklemesi gerekmektedir (ITU, 2020).

5.3. Lanzarote Sözleşmesi

Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)¹⁴; çocukların cinsel sömürü ve cinsel istismara karşı korunmasına yönelik kapsamlı bir uluslararası hukuki belge niteliği taşımaktadır (Coe, 2007). Lanzarote Sözleşmesi, temel anlamda çocukların çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda istismarını önleme, koruma ve soruşturma ilkelerine bağlı olarak hareket etmektedir. Bu sözleşmeye göre;

- Çocuklar cinsel sömürü ve cinsel istismarın riskleri konusunda bilinçlendirilmeli ve kendilerini koruma konusunda güçlendirilmelidir.
- Çocuklarla temas halinde çalışan kişiler taranmalı ve eğitilmelidir.
- Cinsel suçlulara (hükümlü veya potansiyel) yönelik müdahale programları veya tedbirleri düzenli olarak izlenmelidir.
- Çocuk istismarı içerikleri ilgili olarak, bu tür içeriklerin üretilmesi, sunulması, dağıtılması, bulundurulması ve çevrimiçi olarak görüntülenmesi Sözleşme'ye göre suç sayılacaktır (Lanzarote, 2007).¹⁵

Çevrimiçi bakım (online grooming); cinsel amaçlı çevrimiçi bakım (çocukların cinsel amaçlarla baştan çıkarılması veya kışkırtılması), cinsel teması kolaylaştırmak için internet veya diğer dijital teknolojilerin kullanımı yoluyla bir çocukla ilişki kurma ve geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (ITU, 2020). Suçluların motivasyonu öncelikle çocuklara yönelik cinsel ilgileri veya maddi kazanç olmaktadır. Cinsel bakım; kişisel bilgisayarlar ve dizüstü bilgisayarlar, tabletler ve cep telefonları aracılığıyla erişilebilen e-posta, anlık mesajlaşma uygulamaları, sosyal ağ siteleri, sohbet odaları, çevrimiçi oyun siteleri, fotoğraf paylaşım siteleri ve flört uygulamaları aracılığıyla gerçekleşebilmektedir (Coe, 2007). Gelişen teknoloji ve kötü niyetli kullanıcıların, suçlulara bir kişilik yaratabilecekleri ve bazı durumlarda ilişkiye cinsel bir unsur katmadan önce kolayca güven kazanabilmeleri için gerçek yaşlarını ve kimliklerini maskeleyebilecekleri bir platform sağlayarak genç mağdurları çevrimiçi cinsel aktiviteye katılmaya ikna ederek cinsel istismarda bulunmaya zorlayabilecekleri zemini hazırlamaktadır (Better Internet for Kids, 2020).

14 Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin tam metni için bakınız: <https://rm.coe.int/168046e1de> (21.11.2023)

15 Lanzarote Sözleşmesi, Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin kısa ifadesi olup Avrupa Konseyi Sözleşmeleri, Council Of Europe, Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisinde yayımlanmakta olup Resmî Gazete hükmündedir.

Çocuklara yönelik cinsel istismarın canlı yayını ise genellikle internet üzerinden “akış” yoluyla izleyicilere aktararak, verilerin anında izleyiciye iletiildiği ve izleyicinin kötüye kullanım meydana gelirken izleyebileceği ve etkileşime geçilebileceği bir düzen bulunmaktadır. Kötü niyetli izleyiciler için önemli olanın, hiçbir dosya indirilmediği için internet içerik akışının kullanılan cihazda hiçbir iz bırakmadığı maksadıyla çocuğun cinsel istismarına ilişkin yayın olarak nitelendirilmemektedir (ITU, 2020). Bu canlı yayını; aynı zamanda “isteğe bağlı çocuk cinsel istismarı” olarak da adlandırılabilir.

Cinsel amaçlı çevrimiçi bakım, son dönemde oldukça önemli bir husus olup çevrimiçi ortamda çocukları hedef alan cinsel suçluların artan eğilimini yansıtmak amacıyla Lanzarote Sözleşmesi'ne dahil edilmiştir (Better Internet for Kids, 2020). Bu sözleşme; mağdurların reşit olma yaşına ulaştıktan sonra dava açılabilmesi için ülkelerden çocuklara yönelik cinsel suçlara ilişkin zamanasımı sürelerini uzatmalarını talep etmektedir. Aynı zamanda tüm ülkelerde etkili, orantılı ve caydırıcı bir cezalandırma sisteminin uygulamaya konmasını sağlayacak ortak kriterler oluşturulmakta ve yurt dışında işlenmiş olsa bile bir vatandaşın bir suçtan dolayı kovuşturulması olasılığını öngörmektedir (sınır dışılık ilkesi) (Coe, 2007). Lanzarote Sözleşmesinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için ulusal ve uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi esastır. Sözleşme; ulusal düzeyde etkili, koordineli ve kapsamlı, bölgelerde entegre politikaların benimsenmesinin ve uygulanmasının önemini vurgulamaktadır (Unicef, 2021).

Çocukların Her Türlü Çevrimiçi Sömürü ve İstismardan Korunmasına İlişkin ASEAN Bildirgesinde (ASEAN, 2019)¹⁶; tüm ASEAN¹⁷ üye devletlerinin aktif olarak çocukları korumaya yönelik yasaları güçlendirmeye, yasaların uygulanmasını geliştirmeye, çocuk mağdurların yardıma erişebilmesi için sistemlerin mevcut olmasını sağlamaya çalıştığı ve riskleri azaltmak için hem çocuklar hem de bakıcıları için dijital okuryazarlığı desteklediği bir şekilde kabul edildiği belirtilmektedir (ASEAN, 2019).

Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesine yönelik yönergelerden bir diğeri ise; Bakanlar Komitesinin CM/Re-

16 ASEAN Bildirgesinin tamamına ulaşmak için bakınız: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/3-Declaration-on-the-Protection-of-Children-from-all-Forms-of-Online-Exploitation-and-Abuse-in-ASEAN.pdf> (22.11.2023)

17 ASEAN: (Association of Southeast Asian Nations) Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'dir. ASEAN'ın, kurucu üyeleri Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur'un yanı sıra Brunei, Vietnam, Laos, Kamboçya ve Myanmar olmak üzere toplam 10 üyesi bulunmaktadır.

c(2018)¹⁸ sayılı Tavsiye Kararıdır (Coe, 2018). Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve yerine getirilmesine yönelik ilkeler, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 4 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilmiştir (Coe, 2018). Bu yayın, Avrupa Konseyi'nin tüm üye ülkelerine yönelik tavsiyeleri içermektedir. Bunu, temel ilkeler ve haklar, dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesine yönelik operasyonel ilkeler ve önlemler, ulusal çerçeveler ve uluslararası iş birliği ve koordinasyon konularında devletlere rehberlik edecek yararlı, tematik olarak yönlendirilmiş bölümler izlemektedir (Coe, 2018).

Çevrimiçi ortamda çocuklara yönelik cinsel istismar içeriklerine (CSAM) karşı mücadeleye öncülük eden yardım hattı olan INHOPE; konusu suç teşkil eden içerikleri ve faaliyetleri küresel ölçekte bildirmekte yükümlü olmaktadır. Bunun yanı sıra; Interpol ICSE veritabanı¹⁹, cinsel istismar ve sömürünün çocuk mağdurlarını tespit etmek, kurtarmak ve yeniden toplumla buluşturmak için kolluk kuvvetlerinin uzmanlaşmış bir platformu olarak nitelendirilmektedir (Interpol, 2018). Çocuklara karşı çevrimiçi suçların sınır ötesi soruşturmasını kolaylaştırmak için kolluk kuvvetleri arasında uluslararası iş birliği olarak ifade edilmektedir.

6. TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN ÇEVİRİMİÇİ KORUNMASI

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte çocukların çevrimiçi ortamlarda güvenliğini sağlama ihtiyacı, önemli bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda; ülkemizde "İnternet Kanunu" olarak adlandırılan 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, internet ortamındaki içerikleri düzenlemeyi ve denetlemeyi amaçlayan kapsamlı bir mevzuat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanun, sadece genel internet kullanıcılarını değil, aynı zamanda çocukları da korumaya yönelik özel hükümleri içermektedir. Çocukların dijital dünyada güvenliğini sağlamak amacıyla kanun kapsamında çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır.

18 Avrupa Birliği Bakanlar Komitesinin CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararı tam metni için bakınız: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7#:~:text=Children%20should%20be%20provided%20with,is%20gender%20and%20culture%20sensitive.> (22.11.2023)

19 Uluslararası Çocukların Cinsel İstismarı veritabanı hakkında daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.interpol.int/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database> (23.11.2023)

6.1. 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun

5651 Sayılı Kanun'un 8 ve 8/A maddeleri çerçevesinde, çocukların cinsel istismarını içeren içeriklerin internet ortamında yayılmasını önlemek adına sıkı düzenlemeler getirilmiştir (5651 sayılı Kanun, m.8). Bu düzenleme, çocukları cinsel istismara karşı koruma altına almayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak; çocukların maruz kaldığı zararlı içeriklere karşı mücadelede etkin bir rol oynamak amacıyla 5651 Sayılı Kanun'un çeşitli maddeleri güncellenmiş ve çocukları koruma odaklı hükümler eklenmiştir (7253 sayılı Kanun, m.4).

Ayrıca, çocukları internet üzerindeki tehlikelerden korumak adına 5651 Sayılı Kanun, sosyal ağ sağlayıcılarına önemli sorumluluklar yüklemiştir (7253 sayılı Kanun, m.6 f.1). Bu kapsamda, çocuklara yönelik zararlı içeriklerin önlenmesi için sosyal medya platformlarının daha etkin önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemler, çocukları cinsel istismar, şiddet veya diğer zararlı içeriklerden korumayı hedeflemektedir. Bu Kanun'un çocukları korumaya yönelik getirdiği düzenlemeler, internetin hızla gelişen ortamında çocuk güvenliğini sağlamak adına önemli adımlardır.

6.2. 5651 Sayılı Kanun'un Amaç ve Kapsamı

Ülkemizde, TCK'nın "Bilişim Alanında Suçlar"ı düzenleyen 243 vd. maddelerinde ticari ve mali yönden işlenen suçları düzenleyici, 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu gibi özel nitelikli Kanunlarla, toplumu ahlâki ve ruhsal yönden etkileyen zararlı neşriyatla mücadele edilmesini, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile de aile içi şiddeti durdurma, özellikle kadını ve çocukları korumayı ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile de korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasını amaçlayan hükümler konulmuştur (Özen vd., 2011: 220).

Ancak; bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler nedeniyle söz konusu düzenlemeler, "internet ortamında" yapılan ve içerikleri suç teşkil eden yayınların önlenmesinde yetersiz kalmıştır. İnternet ortamında işlenen suçların artması ve bu suçların işlenmesindeki kolaylığa rağmen, yürürlükteki kanunların yetersizliği, kanun koyucuyu bu konuda yasal düzenleme yapmaya zorlamış ve kanun koyucu tarafından yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme, "5651 sayılı Kanun"

dur (Kılınç, 2016: 120).

Belirtmek gerekir ki; bu Kanun ile esasen yeni bilişim suçları kategorisi oluşturulmamaktadır (Özen vd., 2011: 53). 5651 sayılı Kanun özel nitelikli bir kanun olup Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna (BTK) belirli görevler yüklemiştir. Bu kapsamda; internet içerik düzenlemelerine yönelik işlemler esas olarak bu Kanun çerçevesinde yürütülmektedir.

5651 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce; mahkemeler genel hükümlerden hareketle erişimin engellenmesi kararları verebilmekteydi. Erişimin engellenmesine yönelik idari tedbir kararlarının özel bir Kanun ile yasal bir zemine oturtulması, hukuk devleti açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Kılınç, 2016: 122). 5651 sayılı Kanun; suçun ve suçlunun gelişen bilişim teknolojilerini bir truva atı gibi kullanarak, Anayasa'nın özel olarak korunmasını öngördüğü, başta aile, çocuklar ve gençler olmak üzere belirli sosyal kesimlere yönelik suçların kolayca işlenmesini önleyici özel bir kanun mahiyetindedir.

Kanun'un amacı ve kapsamı; içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir (5651 sayılı Kanun, m.1).

6.3. 5651 sayılı Kanun ve Güncel Düzenlemeler

İnternetin; kendine özgü, hızlı gelişen, çok boyutlu/aktörlü, dinamik ve uluslararası dağıtık yapısı nedeniyle internet içeriğine yönelik yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, 5651 sayılı Kanuna ilişkin güncelleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 5651 sayılı Kanun'da, 2020 yılında yapılan düzenlemelere ilaveten 18 Ekim 2022 tarihli ve 31987 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 13/10/2022 tarihli ve 7418 sayılı Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile çocukların korunmasına yönelik çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Sosyal ağ sağlayıcılara, çocukların sosyal ağlarda daha etkin korunması amacıyla çocuklara özgü ayrıştırılmış hizmet sunma konusunda gerekli tedbirleri alma ve kullanıcı haklarının korunmasına yönelik, BTK tarafından yapılacak kullanıcı haklarına ilişkin düzenlemelere uyma yükümlülüğü getirilmiştir.

Diğer taraftan; 13/10/2022 tarihli ve 7418 sayılı Basın Kanunu ile Bazı Ka-

nunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5651 sayılı Kanun'un ek 4'üncü maddesine eklenen yedinci fıkraya uyarınca tüm sosyal ağ sağlayıcılara, çocuklara özgü ayrıştırılmış hizmet sunma konusunda gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu çerçevede, anılan yükümlülüğe ilişkin olarak 01/04/2023 tarihli ve 32150 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal Ağ Sağlayıcı Hakkında Usul ve Esasların 14'üncü maddesinde "Çocuklara Özgü Ayrıştırılmış Hizmet Sunulması" detaylandırılmış ve;

(1) Sosyal ağ sağlayıcı, çocuklara özgü ayrıştırılmış hizmet sunma konusunda gerekli tedbirleri alır.

(2) Sosyal ağ sağlayıcı çocuk olduğu anlaşılabilen kullanıcılara sunulan içerik, reklam ve diğer hizmetlerde;

- a) Çocuğun yaşı,*
- b) Çocuğun üstün yararının gözetilmesi,*
- c) Çocuğun fiziksel, psikolojik ve duygusal gelişiminin korunması,*
- ç) Çocuğa yönelik cinsel istismar ve ticari sömürü risklerinin önlenmesi,*
- d) Çocuğa ait kişisel verilerin korunmasında yüksek düzeyde gizlilik ayarları ile asgari düzeyde veri işlenmesinin sağlanması,*
- e) Sözleşme, kullanıcı ayarları ve veri politikaları gibi hususların çocuğun anlayabileceği şekilde sunulması hususlarını dikkate alır."* hükmü yer getirilmiştir.

6.4. Çocukların Cinsel İstismarı Suçu ve Erişimin Engellenmesi Tedbiri

5651 sayılı Kanun'un "Erişimin Engellenmesi Kararı ve Yerine Getirilmesi" başlıklı 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin; ikinci sırasında yer alan "Çocukların Cinsel İstismarı" suçu, TCK'nın 103'üncü maddesinin birinci fıkrasında suç olarak tanımlanmaktadır

(5651 sayılı Kanun, m. 8 f. 1(a)). Ailenin ve gençliğin korunması temel amacıyla hazırlanan 5651 sayılı Kanun bu suça ilişkin içeriklerin internet ortamındaki yayınlarla yayılmasını önlemek amacıyla bu suçu bir erişim engelleme sebebi olarak kabul etmiştir.

5237 sayılı TCK'nın 6'ncı maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde ise; "çocuk henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak" tanımlanmaktadır. Anılan Kanun; erişkin kişilere karşı işlenen cinsel dokunulmazlık ihlallerini cinsel saldırı olarak, çocuklara karşı işlenen ihlalleri ise çocukların zayıflıklarını göz önüne alarak cinsel istismar olarak nitelendirmiştir.

TCK suçu fiili yönden incelerken, 5651 sayılı Kanun suçun internet ortamında önlenmesini amaçlamaktadır. Çocukların cinsel istismarı suçunu ikiye ayırmak gerekirse; ilk olarak, birinci fıkrada tanımlanan cinsel nitelik taşıyan herhangi bir davranışın 15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte bu davranışların hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı işlenmesi halidir. İkinci durum ise, cinsel nitelik taşıyan davranışların 15 yaşını tamamlamış ancak cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başkaca bir sebeple fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği olmayan çocuklar üzerinde işlenmesi halidir (Kılınç, 2016: 124).

Katalog suçlarıyla ilgili erişimin engellenmesi kararları; 8'inci maddede düzenlenmiş olan suçlara yönelik erişimin engellenmesi kararları kural olarak adli merciler tarafından alınır ancak çocukların cinsel istismarı suçunda adli mercilerin kararına gerek olmaksızın BTK Başkanı tarafından, kendiliğinden erişimin engellenmesi kararı vermektedir (5651 sayılı Kanun, m.8).

5651 sayılı Kanun kapsamında, internetin düzenlenmesi ve zararlı içeriklerle mücadele etme amacıyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu kanun, internet aktörleri ve paydaşlarla iş birliği içinde çalışarak, internetin yasa dışı ve zararlı içeriklerle mücadele edilmesine odaklanmıştır. Aynı zamanda, dünya genelindeki benzer uygulamalardan örnek alınarak, internetin güvenli kullanımını sağlamaya ve bilişim şuurunu geliştirmeye yönelik bilinçlendirme ve farkındalık çalışmaları da gerçekleştirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk istismarıyla mücadelede, çocukların dijital ortamda güvenli bir şekilde büyümelerini sağlama çabaları giderek artmaktadır. Günümüzde çocuklar, internet aracılığıyla geniş bir bilgi yelpazesine ulaşabilmekte, eğitim imkânlarından faydalanabilmekte ve kültürel etkileşimlere katılabilmektedir. Ancak, bu dijital olanaklar çocukları potansiyel tehlikelere karşı savunmasız bırakabilmektedir. Bu bağlamda, uluslararası iş birliği ve etkili bilinçlendirme stratejileri, çocukları çevrimiçi risklere karşı korumanın ve güvenli bir dijital ortamda gelişmelerini sağlamanın önemli birer unsuru olarak öne çıkmaktadır.

Çocukların dijital ortamda korunması, yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda etkili eğitim programları ve bilinçlendirme faaliyetleriyle mümkündür. Hukuki düzenlemeler, çocukları dijital tehlikelerden korumada temel bir dayanak oluştururken, eğitim ve iş birliği gibi faktörler de bu süreci desteklemektedir. Ebeveynlerin, öğretmenlerin, teknoloji şirketlerinin ve hukuki otoritelerin işbirliği, çocukların çevrimiçi güvenliğini artırmak için kilit bir unsurdur. Çocuk istismarıyla mücadelede uluslararası standartların belirlenmesi, bilinçlendirme stratejilerinin etkili bir şekilde geliştirilmesi ve internet aktörlerinin sorumluluklarının güçlendirilmesi, çocukların dijital dünyada sağlıklı bir şekilde gelişmelerini temin etme noktasında kritik bir önem taşır. Bu bağlamda, çocukları dijital ortamda koruma çabalarının artırılması ve daha etkili stratejilerin benimsenmesi, çocukların güvenli dijital gelişimini sağlamaya yönelik önemli adımları içermektedir.

Makalede; çocukları dijital ortamda korumanın zorluklarına ve çözüm yollarına odaklanılmıştır. Bu noktada, açık iletişim kanallarının sıkı tutulması, çocuklarla güvenli internet kullanımı konusunda sürekli bir diyalog içinde olunması, çocukların rahatsız edici durumlarla başa çıkabilme becerilerinin geliştirilmesi ve ailelerle bilinç seviyesinin paylaşılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, eğitim kurumlarının siber zorbalık politikaları oluşturması, e-güvenlik müfredatının geliştirilmesi ve çocukların güvenliğini sağlamak için eğitici rehberler hazırlanması gibi somut adımların atılması gerektiği ifade edilmiştir.

Ailelerin, çocuklarına çevrimiçi ortamda kişisel bilgilerini paylaşmamaları, tanımadıkları kişilerle iletişim kurmamaları ve rahatsız edici durumlarla karşılaştıklarında yetişkinlere başvurmaları gerektiği konusunda eğitim vererek bilinçli ve güvenli internet kullanım alışkanlıklarını çocuklarına kazandırmaları,

çocukların dijital dünyada kendilerini korumaları için şarttır. Bu kapsamda; çocukların çevrimiçi ortamda korunması, bireylerin ve toplumun sorumluluğunda olan kritik bir mücadele konusu olduğundan, bilinçli ebeveynlik, etkili eğitim ve toplumsal dayanışma ile çocukların dijital dünyanın risklerinden korunması ve onlara güvenli bir çevre sunulması gerekmektedir.

Bu bağlamda; çocukların dijital çağda korunması için teknolojik gelişmelerin ve ortaya çıkan uygulamaların hep güncel kalması gerektiği, adli ve idari makamlarla ve internet servis sağlayıcıların arasında doğrudan işbirliği olması gerektiği, sosyal medya şirketlerinin çocukları tek, homojen bir grup olarak ele alan bir yaklaşım benimsememesi gerekliliği, çocukların birbirlerinden farklı yönlerini hesaba katarak stratejik planlar uygulanması gerektiği, şikayet ve ihbar mekanizmalarının bireysel olarak veya toplu olarak haklarının ihlal edildiğine inanan çocukların tazminat isteyebileceği ve ihlali hızlıca durdurabileceği bir araç haline gelmesi gerektiği üzerine öneriler sunulmaktadır.

Tüm bu önerilerin yanında; mahremiyet ve kişisel veriler hususunda da çocukların kişisel verilerinin nasıl toplandığı, ifşa edildiği, kullanıma sunulduğu veya başka bir şekilde kullanıldığı hususlarında bilinçlendirilmesi; yanlış bilgi ve dezenformasyonla başa çıkma direncini artırmak için bilgiyi eleştirel bir gözle değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamak; sosyal medya şirketlerinin çocuklara özel kısa bilgilendirmeler içeren animasyon tanıtımları ile zararlı içerikten kaçınmaları ve karşı karşıya kaldıklarında nasıl mücadele edeceklerine ilişkin projeler geliştirmeleri oldukça önemlidir.

Hükümetler ve ilgili kurumların; çocukların çevrimiçi ortamda korunması ile ilgili olarak, yaş doğrulama mekanizmaları ve istismarcılar için ağır yaptırımlar içeren mevzuat hükümleri geliştirmeleri ve buna yönelik politikalar geliştirerek gelişen çevrimiçi risklere karşı geri kalmamak adına mevzuatın düzenli olarak güncellenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda; hükümetlerin ve ilgili kurumların çocuk istismarıyla ilgili uluslararası iş birliğini geliştirmeleri oldukça önem arz etmektedir.

Öte yandan; eğitim ve farkındalık programlarına yatırım yapılması gerekliliği, kamu özel sektör ortaklıklarının birlikte mücadeleye teşvik edilmesi, sivil toplum kuruluşları ve teknoloji şirketlerinin, sosyal medya platformlarının ve internet servis sağlayıcılarının dahil olmak üzere sektör paydaşları ile iş birliği, çocukların çevrimiçi ortamda korunmasına yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesi ve uygu-

lanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Teknoloji hızla gelişmeye devam ederken hükümetlerin, çocukların çevrimiçi ortamda korunmasına yönelik stratejilerinin etkinliğini düzenli olarak değerlendirmesi ve sürekli iyileştirme yaparak ilerlemeleri gerekmektedir. Ebeveynlerin ise, çocukların dijital bağımlılıklardan korumak için internete girdikleri erişim sürelerini kontrol etmesi, içerikleri ve uygulamaları kısıtlayabilen, filtreleyebilen ebeveyn kontrol programlarını kullanması, çocuğun ne yaptığını uzaktayken bile takip etmesi güvenli ortamın inşası için önemlidir.

Sonuç olarak; çocuk istismarıyla mücadelede başarılı olabilmek için teknolojik gelişmelerin güncel tutulması, sektör paydaşları arasında iş birliği, uluslararası düzeyde iş birliğinin güçlendirilmesi ve çocukların dijital okuryazarlıklarının geliştirilmesi gibi çok boyutlu stratejilerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu öneriler, çocukların internet ortamında güvenli bir şekilde büyüme haklarına destek olacak ve çocuk istismarıyla mücadelede daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

04.05.2007 tarihli ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, 2007, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5651&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

29.07.2020 tarihli ve 7253 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2020, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200731-1.htm> adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

A European strategy for a better internet for kids (BIK+), 2022, <https://digitalstrategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-better-internet-kids> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Albayrak, E. (6.11.2020). Sosyal Medya'da Çocuk Mahremiyeti: Ebeveynlerin Instagram'daki Çocuk Mahremiyetine Bakış Açıları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Güz:2020/3 s.1211-1226. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1264344> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

American Psychological Association (2023). APA Chief Scientist Outlines Potential Harms, Benefits Of Social Media For Kids. <https://www.apa.org/news/press/releases/2023/02/harmsbenefits-social-media-kids> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Çocukları İnternette Koruma Kanunu (2000), The Children's Internet Protection Act, <https://www.fcc.gov/consumers/guides/childrens-internet-protectionact#:~:text=The%20Children's%20Internet%20Protection%20Act,harmful%20content%20over%20the%20Internet> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Archer, C. (2019), How Influencer 'Mumpreneur' Bloggers And 'Everyday' Mums Frame Presenting Their Children Online, Murdoch University, Australia, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1329878X19828365> adresinden

den 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ASEAN Bildirgesi. 2019. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/3-Declaration-on-theProtection-of-Children-from-all-Forms-of-Online-Exploitation-and-Abuse-in-ASEAN.pdf> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı, 07.03.2018 günlü ve Rec (2018)2 sayılı Tavsiye Kararı, (Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14 adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Bayzan, Ş. ve Özbilen, A. e-Journal of New World Sciences Academy, NW-SA-Engineering Sciences, 1A0322, 7, (2), 521-531. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/186094> Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008), Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, 13, 210–230. <https://scihub.se/http://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x> adresinden 15 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

Bessant, C. (2018), Sharenting: Balancing The Conflicting Rights of Parents And Children, Communications Law, 23(1), 7-24 https://infolawcentre.blogs.sas.ac.uk/files/2018/03/Comms_Law_23.1.pdf adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Better Internet for Kids (2020). Insafe Insights On... Online Challenges. <https://www.betterinternetforkids.eu/practice/articles/article?id=6706166> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Bozkurt, A. (2012). Dünyadaki İnternet İçerik Düzenleyici Kuruluşlar, Bunların Uygulamaları ve Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı Örneği, İletişim Uzmanlığı Tezi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara.

BTK (2019). Güvenli İnternet Hizmeti. <https://internet.btk.gov.tr/guvenli-internet-hizmeti> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Child Helpline International (2023). Çevrimiçi ortamda çocuk cinsel istismarı tehdidinin değerlendirilmesi <https://childhelplineinternational.org/assessing-the-threat-of-child-sexualabuse-online/> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

COE (2007). Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. <https://rm.coe.int/168046e1de> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Çakır, H., Kılıç, M.S ve Diğerleri (2014). Güncel Tehdit Siber Suçlar, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, (2007) Lanzarote Sözleşmesi. <https://rm.coe.int/prems-107219-tur-2576lanzarote-convention-leaflet-a5-web/168098bd18> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Çocuk Hakları (2011). Türkiye Barolar Birliği. https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Çubukcu, A., & Bayzan, S.(2013). Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri, Middle Eastern & African Journal of Educational Research.

European Council (2020). One in five children suffers one or another form of sexual abuse or victimisation during their childhood. <https://www.coe.int/en/web/portal/covid-19-one-in-fivechildren-suffers-one-or-another-form-of-sexual-abuse-or-victimisation-during-their-childhood> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Fransa Dijital Ekonomi Kanunu (2004). 21 Haziran 2004 tarih ve 2004/575 sayılı Kanun. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000801164> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

INHOPE (2023). Avrupa Birliği CSAM Yönetmeliği. <https://www.inhope.org/EN/articles/theeuropean-union-csam-regulation> adresinden 16 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

INHOPE (2023). Kendinizi Çevrimiçi Cinsel İstismardan Korumanın 5 Yolu. <https://www.inhope.org/EN/articles/5-ways-to-protect-yourself-from-sexual-abuse-online> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

INTERPOL (2018). Uluslararası Çocukların Cinsel İstismarı veritabanı. <https://www.interpol.int/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ITU (2020) Guidelines for parents and educators on Child Online Protection. https://8a8e3fface4-4a3a-a495-4ea51c5b4a3c.filesusr.com/ugd/24bbaa_b5fec426d50d4a21b721489099b5781f.pdf adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ITU (2020). Guidelines for children on Child Online Protection https://8a-8e3fff-ace4-4a3aa495-4ea51c5b4a3c.filesusr.com/ugd/24bbaa_b5fec426d-50d4a21b721489099b5781f.pdf adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ITU (2020). Guidelines for industry on Child Online Protection <https://www.itu.int/en/mediacentre/Pages/pr10-2020-Guidelines-Child-Online-Protection.aspx#:~:text=They%20highlight%20key%20areas%2C%20such,children%2C%20carers%20and%20educators%20about> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ITU (2020). Guidelines for policy-makers on Child Online Protection https://8a8e3fff-ace44a3a-a495-4ea51c5b4a3c.filesusr.com/ugd/24bbaa_b5fec426d50d4a21b721489099b5781f.pdf adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ITU, UNESCO: Broadband Commission (2019). Child Safety Online: Minimizing the Risk of Violence, Abuse and Exploitation Online. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374365> adresinden 22 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

KILINÇ, D. (2016). İnternet Sitelerine Erişimin Engellenmesi ve İfade Hürriyeti, Ankara,122.

KÖSE Güven ve ÖZEN Kerem, 2011, İnternet'te Sansür Üzerine Bir Değerlendirme, <http://by2010.bilgiyonetimi.net/bildiriler/kose.pdf>, http://www.bby.hacettepe.edu.tr/ebulten/dosyalar/file/kose_ozen_by2010.pdf adreslerinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Livingstone and Stoilova (2021). The 4Cs: Classifying Online Risk to Children <https://coreevidence.eu/posts/4-cs-of-online-risk> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Mangold, W. & G. Faulds, D. J. (2009). Social Media: The New Hybrid Element Of the Promotion Mix. Business Horizons, 52, 357-365. <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/190.pdf> adresinden 15 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

OFCOM (2023). Çevrimiçi emniyet riski değerlendirmelerine yönelik hızlı kılavuz. <https://www.ofcom.org.uk/online-safety/information-for-industry/guide-for-services/riskassessments> adresinden 23 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

OHCHR (2021). Dijital ortamla ilgili olarak çocuk haklarına ilişkin 25 No'lu Genel Yorum. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/generalcomment-no-25-2021-childrens-rights-relation> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

ÖZEN, M., BAŞTÜRK, İ, 2011, Bilişim – İnternet ve Ceza Hukuku, Ankara, 111-139.

Sistek-Chandler, C. (2012). Connecting the digital dots with social media and Web 2.0 technologies, Journal of Research in Innovative Teaching, 78-87. <https://www.nu.edu/wpcontent/uploads/2018/11/journal-of-research-in-innovative-teaching-volume-5.pdf> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Steinberg, S. B. (2017), Sharenting: Childrens Privacy in the Age of Social Media, UF Law Faculty Publications, Emory Law Journal, Vol. 66: 839; <https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1796&context=faculty> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

UNESCO (2016). A Teacher's guide on the prevention of violent extremism (2016). https://en.unesco.org/sites/default/files/lala_0.pdf adresinden 20 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Unicef (2021). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları. <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar-%C4%B1.pdf> adresinden 22 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Unicef (2017). Dijital bir Dünyada Çocuklar. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/SOWC_2017_SUM_TR.pdf adresinden 22 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, D., Güney (22.11.2021). Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri ve Kullanımına İlişkin Öneriler. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 14(4), 486494. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1410190> adresinden 21 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.